

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРА ЛУЖНИЦЬКОГО

Літературна група християнського спрямування “Логос” виникла у Львові наприкінці 1922 року. В той час у багатьох країнах уже діяли подібні організації (приміром, у Відні існувало товариство “Logos”). Журнал “Поступ”, пишучи про львівське художнє об’єднання, припускав, що “може воно на взір віденського піднялося, би перевести в життя піддану думку, бо серед хмар і тьми, що з усюди валом надтягають на нашу землю, конечно треба світла... , котрого ніщо не переможе”¹. “Логосівці” та часопис, навколо якого вони об’єдналися, творили свій літературний текст, що вписувався у західноукраїнське мистецьке русло – збереження національної та культурної ідентичності.

Письменники, які входили до літературного угруповання, відводили релігії консолідуючу роль. Новостворена група “проголосила своїми програмними положеннями принципи християнської моралі як протидію атеїзмові”², – зауважує Микола Ільницький. “Логосівці” поставили перед собою завдання формувати світогляд українця-християнина, полемізувати з ідеологічними супротивниками, організувати власні видавництва, друкувати і розповсюджувати релігійну літературу, брати участь у християнському русі, вивести українців із духовної ізоляції.

Зв’язок між творчістю письменників католицького напрямку і релігією є незаперечним. Тогочасна ідеологія не розглядала релігійність як один із принципів художнього мислення письменників, тому діяльність “логосівців” замовчувалася. Проте, опираючись на дослідження етнопсихологів, науковці доходять висновку, що християнський світогляд може бути основою образної системи письменників³.

Члени “Логосу” не тлумачили католицизм як окремішне політико-конфесійне явище. Вони йшли за етимологією слова “католицький”, яке означало вселенський, такий, що відповідає загальній істині вчення про Ісуса Христа, канонам і догмам монотейстичної релігії.

Наймолодшим і найбільш всестороннім письменником серед “логосівців” Теофіл Коструба називає Григора Лузницького (Меріяма), який виявив себе неординарним поетом, прозаїком, драматургом, публіцистом, театрознавцем, істориком церкви, перекладачем⁴. Письменник належав до патріотично налаштованої еліти, був причетним до розвитку багатьох літературних, театральних осередків у Галичині. Ще навчаючись у гімназії, Григор Лузницький став засновником Марійської дружини та співредактором-кореспондентом студентського журналу “Поступ”. У 1921 р. він ініціював створення товариства католицьких письменників “Логос”.

Початком творчої діяльності Г. Лузницького стала поезія. До неї він ставився з великою відповідальністю. Свідченням цього є думки, висловлені ним у статті “Епілепсія умів на маргінесі футуристичної поезії”. Автор писав, що “настрій, який охоплює душу людську, при першому зіткненні з твором мистецтва, це внутрішнє богослуження – *innere Gottesdienst*, як казали німецькі романтики”, або релігійна сторона мистецтва. Кожний твір мистецтва “має якийсь таємничий наказ”, “післанництво до душ”, завдяки цьому в людини виробляється тонкий смак, вона “прилагоджується до приходу самого Бога”, виробляються “божественні інстинкти”⁵. Та оскільки мистецтво ще не заспокоїло духовної істоти людини, процес пошуків є оправданим. Поезія, згідно з поглядами Г. Лузницького, повинна містити послання до душі. Відтак поетична спадщина письменника стала першою спробою реалізації ідей постійних божественних пошуків.

Поетичний доробок Григора Лузницького невеликий: збірка віршів “Вечірні

смуток”, близько двадцяти поезій, що були надруковані у різних журналах протягом 1920-1930 років (найбільше публікацій містив часопис “Поступ”, деякі твори передруковані у журналі “Терем” за 1984 р.), пісні, які письменник увів у свої музичні комедії, та надрукована лірика і поеми, що зберігаються в архіві автора.

Олег Купчинський стверджує, що для кращого пізнання поезії Г.Лужницького потрібно ознайомитися з його естетичними поглядами та мистецько-філософським світоглядом, а на поетичну творчість письменника “значний вплив мали “молодомузівці” та Микола Євшан⁶. На деяку подібність філософсько-естетичних засад “Логосу” і “Молодої Музи” вказує і Ярослав Грицков’ян, який вважає, що на творчість “логосівців” мала вплив доктрина символізму, модерністські тенденції⁷. Такої ж думки дотримується і Богдан Романенчук⁸.

З приводу використання “логосівцями” різних типів художнього мислення, Г.Лужницький у статті “Нарис сучасної галицької поезії” писав, що у мистецькій практиці їхнє угруповання керувалося принципами символізму, творило лірику з пошуками вічної Правди та поезію смутку⁹. Творчість “логосівців” становила амплітуду коливань між тим, що нове, модерне, і тим, що ідейно корисне.

Щодо впливів Миколи Євшана, то слід зауважити, що поряд із гаслами “чистої краси”, “мистецтва для мистецтва”, критик дотримувався думки, що у поневолених народів творчість може сприяти поєднанню мрії і дійсності, влітатися в “колесо життя”, об’єднувати всіх єдиним поривом¹⁰. Він вважав, що кожний мистецький твір має у собі якийсь таємний наказ, поклик, якесь послання.

Г.Лужницький, як і Микола Євшан, хотів утвердити в літературі філософічність думки, викоринити побутовість. Дослідники відзначали прагнення письменника передати психологічні переживання і вказували на сліди його навчання у таких поетів, як Петро Карманський, Микола Філянський. У намаганнях Г.Лужницького відтворити внутрішній стан простежується певна схожість із “молодомузівцями”, які прагнули утвердити принцип зображення крізь призму людської душі, а їх символізм, як і в письменника-“логосівця”, “переходить у містицизм, у спрямування до чогось таємничого, надчуттєвого і неземного”¹¹.

Теofil Коструба відзначав, що у поезіях Г.Лужницького “бачиться щось мовби декаданської настрої”¹². Мотив самотності, туги, терпіння домінує у збірці “Вечірні смутки” (1924). На це вказує навіть назва книги, яку письменник надрукував під псевдонімом Меріям. Збірка стала відображенням роздумів письменника над проблемою місця людини у світі, спробою заглиблення у внутрішнє буття. Поезії сповнені роздумами про недосконалість, смертність людини:

*Все гомін радісних пісень
спочив у домовині...
Скотився білий цвіт з вишень –
І завтра знову буде день,
такий самий, як нині.*

“І завтра знову буде день ...”

У творчості Г. Лужницького простежуються есхатологічні мотиви, основою яких є духовні і фізичні виміри. Вічним є тільки Бог, а життя людини, природи – лише певний момент цієї вічності. У його ліриці можна простежити три точки часового виміру: минуле, сучасне і майбутнє. Вони є структурними елементами реального хронологічного виміру. Буття набуває трансцендентних ознак, відтак це піднімає проблему його автентичності. У поезії показано різні прояви буття: “буття в собі”, “буття для інших”, “буття для себе”. Останнє є недосконалим.

На життєві орієнтири письменника вказує поезія “Сумнів”. Тут відчутне трансцендентне сприйняття світу. Його видимий зміст постає як несправжній,

примарний, тимчасовий, він є дорогою випробування:

*Яруги, скелі, рухи рук ловимі,
Що спинюють мій хід і душу тягнуть вниз,
І погляди очей жахливі, нездержимі,
І скарги, голоси, притишені, беззримі,
Без сліз.*

“Сумнів”

Шлях до абсолюту є важким, адже людина живе у світі примарних ідеалів, вона як “блудний син-скиталець”. Таким чином, витворюється інтертекст, що відкриває перед читачем Біблія. У реципієнта важка дорога крізь “терня болотисте” асоціюється з хресною дорогою Ісуса. Водночас життя людини нагадує євангельську притчу про блудного сина: Бог чекає на кожного грішника, але треба пройти дорогу покаяння.

Використання біблійного матеріалу, специфічне осмислення євангельських образів характерне для творчості “логосівців”. Завдяки цьому знакові образи набувають розширено-символічних значень і перетворюються у своєрідні “концепти” буття, які сприяють декодуванню поетичного тексту у релігійному ключі. Це узагальнений, параболічний образ поезії. У вірші виявляється містичне прагнення індивіда до єдності з Абсолютом. Воно допомагає вирватися з потоку профанного часу. Хоча людська природа є немічною і грішною, ліричний герой твору, усвідомлюючи свої провини, твердить: “І чашу горя з власних рук я п’ю...”¹³.

Мікрообраз чаші не випадковий. Він викликає підтекстові євангельські ремінісценції. Ісус, молячись на Оливній горі перед розп’яттям, просив у Отця, щоб відвернув від нього, якщо це можливо, чашу страждань. Чужим серед людей, серед грішного світу відчуває себе ліричний герой. Щоб досягти Абсолюту, потрібно увійти у вимір сакрального, а життєві клопоти, недосконалість тісно пов’язують людину з профанним, колективним, безсвідомим. Сакральне і профанне, існуючи у певних зонах, творять циклічність. Останнє проявляє себе у “світовій темряві”¹⁴.

Смерть у поезії “Сумнів” є точкою зіткнення двох площин: профанної і сакральної, перехід з одного часового виміру в інший, від хаосу до впорядкованості. Діади і протилежності характерні для буття людини. Антитеза знайшла свій вияв в уявленнях про полярність людської природи. В оцінці ліричним героєм смерті домінує не трагедійний кінець, а прямування до абсолюту. Сакральне виступає символом істинного життя, яке не підвладне часу. Християнські символи вказують на трансстемпоральність буття, входження у вимір “наскрізного”. Вони слугують своєрідним опертям у пошуку сутнісного, актуалізують біблійний контекст. Запитальна конструкція (“Я – сам один?”), якою закінчується вірш, передає спосіб думання, пошук питомих істин.

Ціннісне осердя поетичних творів Г. Лужницького становлять глибокі роздуми про призначення людини на землі. Письменник часто вдається до творення дихотомій земного і небесного, тимчасового і вічного. У просторовій, часовій площинах це символізує хрест, який поєднує парадигматичну та синтагматичну вісь, вертикальний та горизонтальний просторові виміри. Хрест як символ має надзвичайно глибоку історію: завдяки “своєї геніальній простоті й універсальності, цей символ може означувати буквально все: життя, смерть і безсмертя, ... Бога-вседержителя і бога земного, вертикаль і горизонталь, взаємопроникнення часу та простору”, – відзначає Анатолій Ткаченко¹⁵. Проте творення того чи іншого образу залежить від вибору домінат:

*У шовку, багрі хрест горів,
болючим зором вниз глядів,
в тишу гробів...*

“На чорних раменах хреста...”

Образ світу у цій поезії витворюється через мікрообраз роздоріжжя, відгомони якого знаходимо у міфології та фольклорі, зокрема в казках. Відбувається поділ на

праве – ліве, горизонтальне – вертикальне. Цей простір “хрестоподібний”, ускладнений перешкодами (гори, яри, ріки), постійними перепадами (підйом, падіння, крутий поворот). Вибір робить душа. Вона вибирає сутнісне, відкидаючи несправжнє, дочасне:

*Іде у тінях піль, ланів
моя душа...*

Іде самотна і сумна...

*На роздоріжжю двох шляхів,
під тихим взором згаслих снів*

Схилилася вона

на чорні рамена хреста...

“На чорних раменах хреста...”

Мікрообраз роздоріжжя знаходимо в інших віршах:

*І тихо вниз схилилась голова,
урвався сміх...*

На роздоріжжю плакала душа.

... йшов сніг...

“Уривок”

“Роздоріжжя” існує і в емоційному, душевному світі людини. Воно є символом необхідності світопізнання і самопізнання. Г. Лужницький “гостро відчуває екзистенціальну самотність людини та абсурдність людського буття”, – стверджує Леонід Рудницький¹⁶.

Філософське осмислення буття Г. Лужницьким часто пов’язане з певними відтінками та кольоровими гамами. Життя людини письменник називає сірою тінню. Цей образ є наскрізним. Тінь – це щось без субстанції, неживе, незважаючи на те, що переміщається у просторі, дещо несправжнє, несподівано з’являється і раптово зникає. Людина, яка не пізнала істини, а відтак не знайшла сенсу життя, – тінь, “сліпа істота”. Епітет “сліпий” вказує на постать блукаючу, неодолену. У зв’язку з кольористикою знову виринає мотив смерті, яка Григором Лужницьким розглядається у глобальних вимірах. Образ “сірої тіні” стає центральним. Поет вказує на абсурдність земного буття. Епітет “сліпий” окреслює природу людини:

*Я – сміх! Я скаменілий сміх
сліпих істот...*

*Котрі скитаються бліді
і падають на груди землі,
несучи скарги для Висот –
Я – сміх сліпих істот...*

“Я – тінь...”

У даному випадку лексема “Висоти” осмислюється як власна назва. Вона може асоціюватися з Абсолютом, Богом, який залишається непізнаним “сліпими істотами”. Поет, якщо не розуміє, то хоча би відчуває більше. “Емоцію” у даному випадку може бути значно ефективнішим, аніж “рацію”. Такі настрої письменника літературознавці пов’язують із тим, що у молоді роки поет зазнав впливів естетики декадансу та символізму, і відзначають, що у збірці “Вечірні смутки” домінуючими є настрої туги, болю суму і терпіння. Багато поезій письменника побудовані у вигляді спогадів. Деякі твори нагадують вірші-медитації.

Григор Лужницький займався і перекладацькою діяльністю. Твори, які письменник вибирав для перекладів, стилістично і настроєво близькі до його оригінальних поезій:

*Я – б покликав тебе – та не вмію назвати,
Я – б по тебе післав – та боюся післати,
Я – б до тебе пішов – та незнаний цей шлях,
Якби стежку знайшов – то б стемніло в очах.*

Критики по-різному відгукувалися на поетичну спадщину Г. Лужницького. Але навіть Василь Бобинський, який називав вірші письменника виливанням “струйкою жалів” “Самозакоханої душеньки”, до їх позитивів все ж відносив дбайливість автора про культуру слова¹⁸. Поезії Г. Лужницького музичні, зі строгою поетичною формою, багатою і насиченою кольоровою гамою. Вони “віддзеркалюють світогляд автора, його візії минулого, сучасного й майбутнього”¹⁹. Сприйняття часових вимірів, простору пов’язане з релігійними поглядами письменника. Він шукав той божественний стан, у якому час не існує, а панує тільки сучасне – вічне. Для цього поет часто вдавався до узагальнень, на які вказують ключові образи, що сприяли “самозростанню” змісту завдяки поєднанню конкретного і символічного. Ключові образи стали виразниками концептів буття, увібрали в себе сенсожиттєві значення. На думку літературознавців, лірика Григора Лужницького вирізнялася з-поміж поетичних творів інших “логосівців” найбільшою зрілістю з ідейного та естетичного поглядів²⁰. Поезію цього автора можна вважати філософською (“філософська лірика засадово завжди роздум, ланка умовиводів, що відводять до певного висновку”²¹).

Хоча поезія була тільки раннім етапом творчого шляху Григора Лужницького, вона стала для письменника засобом самоаналізу, пізнання, усвідомлення завдань, покладених на нього як на митця, громадянина, а відтак перехідною ланкою до подальшої творчості.

1. Поступ. Студентський вісник. – Львів, 1925. – Ч. 1-2. – С. 29.
2. Ільницький М. Від “Молодої Музи” до “Празької школи”. – Львів, 1995. – С. 111.
3. Рудницький Л. Поезія Григора Меріяма-Лужницького // Записки НТШ. Праці філологічної секції. – Т. ССХХІХ. – Львів, 1995. – С. 155.
4. Коструба Т. Огляд української літератури в 1918-1938 рр. // Життя і слово. – 1948. – Ч. 2. – С. 121.
5. Поступ. Студентський вісник. – Львів, 1925. – Ч. 1-2. – С. 242.
6. Збірник праць і матеріалів на пошану Григорія Лужницького (1903-1990) // Записки НТШ. Праці філологічної секції. – Т. ССХІІ. – Львів-Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1996. – С. 242.
7. Грицков’ян Я. Українські католицькі письменники міжвоєнного двадцятиліття: група “Логос” // Записки НТШ. Праці філософської секції. – Т. ССХХІХ. – Львів, 1995. – С. 174.
8. Збірник праць і матеріалів на пошану Григорія Лужницького (1903-1990) // Записки НТШ. Праці філологічної секції. – Т. ССХІІ. – С. 242.
9. Лужницький Г. Нарис сучасної галицької поезії // Терем. – Вворен-Мічиган, 1984. – Ч. 9. – С. 61.
10. Євшан М. Суспільний і артистичний елемент в творчості // Літературно-науковий вістник. – 1911. – Т. 53. – С. 550.
11. Франко І. Зібр. творів у 50 т. – Т. 29. – К., 1981. – С. 121.
12. Коструба Т. Огляд української літератури в 1918-1938 рр. // Життя і слово. – 1948. – Ч. 2. – С. 121.
13. Слово Благовісту. Українська релігійна поезія // Упорядник і автор передмови Т.Салига. – Львів, 1999. – С. 358.
14. Там само. – С. 358.
15. Біблія і культура. – Чернівці, 2000. – Вип. 1. – С. 127.
16. Рудницький Л. Поезія Григора Меріяма-Лужницького // Записки НТШ. Праці філологічної секції. – Т. ССХХІХ. – С. 155.
17. Поступ. Студентський вісник. – Львів, 1925. – Ч. 1-2. – С. 262.
18. Бобинський В. Гість із ночі. Поезія. Проза. Публіцистика. Літературна критика. Переклади. – К., 1990. – С. 461-462.
19. Рудницький Л. Поезія Григора Меріяма-Лужницького // Записки НТШ. Праці філологічної секції. – Т. ССХХІХ. – С. 163.
20. Ільницький М. Драма без катарсису. Сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ століття. – Львів, 1999. – С. 16.
21. Соловей Е. Українська філософська лірика. – К., 1999. – С. 12.